



ELS EXERCICIS EN LA VIDA DEL POBLE D'AMÈRICA LLATINA

Víctor Codina, sj.

Enfocament del tema

1. Principi i fonament
2. Primera setmana
3. Segona setmana
4. Tercera setmana
5. Quarta setmana

Notes

ENFOCAMENT DEL TEMA

Tots sabem que la pràctica dels Exercicis Espirituals (=EE) en la vida ordinària, segons l'anotació 19^a (1) dels Exercicis d'Ignasi de Loiola, ha obert moltes possibilitats a la pastoral dels EE i ha permès fer els EE a molts sectors que, per falta de temps i de possibilitats econòmiques, fins ara no hi havien tingut accés.2). Però no tractaré directament de com es poden donar els EE en la vida ordinària segons l'anotació 19a al poble senzill, que és sens dubte un dels sectors que més es pot beneficiar d'aquesta nova praxi pastoral.

Tampoc no em referiré al tema de la important presència de la religiositat popular en el text ignasià dels EE i les seves conseqüències pastorals. Ho dono per sabut.3) Tractaré de quelcom que és més elemental, però per això mateix, més desafiant i paradoxal. En el fons la idea va sorgir en el Congrés Internacional d'Exercicis, celebrat a Loiola el 1991(4). La seva formulació en brut, sense matisos ulteriors, podria ser aquesta: el poble senzill, sense fer els EE, viu moltes vegades les grans actituds i experiències dels EE. Dit d'una altra manera, en una formulació impactant de Jon Sobrino en aquest Congrés de Loiola: 3.000 milions de persones del nostre món "són posats amb el Fill" sense haver fet mai el col.loqui de les Banderes... El meu propòsit és senzill, encara que una mica ambiciós: assenyalar com en la vida ordinària del poble, sense pretendre-ho expressament i sense formulacions precises, es van acomplint les diverses etapes del procés dels EE.

Indubtablement, aquesta afirmació s'hauria de concretar més. Quan parlo de poble em refereixo al poble senzill, als sectors populars, pobres i ordinàriament marginats de la societat. Concretament penso en el poble d'Amèrica Llatina, de tradició cristiana i, més concretament, en el de Bolívia, des d'on escric, encara que crec que algunes d'aquestes afirmacions són extensibles als sectors populars d'altres països i d'altres continents.

Tampoc no vull magnificar el poble, fent-lo, pel sol fet de ser-ho, portador mític de l'espiritualitat cristiana, en una espècie de transposició messiànica i eclesiàstica del proletariat marxista. Sabem que el poble té, com tots els mortals, els seus propis defectes, els seus vicis i pecats. Només vull descobrir enmig d'aquestes impureses reals la rica veta espiritual que moltes vegades s'hi amaga. Indubtablement, tot el que direm és molt més veritable com més profundament el poble visqui la seva fe cristiana. Moltes de les experiències que després descriuré les he captades del contacte amb comunitats cristianes de base. No pretenc amb això desvaloritzar la pràctica dels Exercicis, ni tampoc treure conclusions prematures. En un primer moment, em limitaré simplement a constatar i descriure el fet, encara que sigui a grans trets i amb pinzellades grosses, per després reflexionar-hi. Sens dubte, algunes afirmacions podran semblar massa genèriques o potser, fins i tot, exagerades. Aquest no és un treball de sociologia religiosa ni d'antropologia cultural, sinó una aproximació espiritual, un acostament creient al poble per poder escoltar-lo, un desig de captar el missatge de part d'aquells a qui els han estat revelats els misteris del Regne (Lc 10, 21; Mt 11, 25).

No cal dir que quan parlem de les etapes dels EE no pressuposem que el poble les visqui d'una forma ordenada, seguint la cronologia de les quatre setmanes ignasianes. Sinó

que, al llarg de tota la seva vida, el poble va experimentant i interioritzant aquestes vivències espirituals. Però nosaltres, per procedir del conegut al desconegut, seguirem l'itinerari dels EE.

1. PRINCIPI I FONAMENT

Segurament els sectors més senzills amb prou feines entendrien el Principi i Fonament ignasià en la versió actual [23].¹ Això no obstant, viuen moltes de les actituds que el Principi i Fonament pressuposa:

- Una referència constant a Déu, expressada de maneres molt senzilles, des del senyar-se en sortir al carrer i cada vegada que passen davant d'una església, fins a l'ús d'expressions on es concentra el nucli del Principi i Fonament: "Si Déu ho vol", "Déu primer", "mitjançant Déu", "alabat sigui Déu", "Déu sap que no menteixo", "amb l'ajuda de Déu", "gràcies a Déu", "Déu meu, per què m'ha passat això?"

- Aquesta referència a Déu no solament marca el dia, sinó tota la vida del poble: naixement, maduresa, treball, matrimoni, vida familiar, festa, malaltia, mort; Déu presideix tota la seva vida, amb una presència viva i acompanyant al llarg de la vida, és el Déu de la seva vida i de la vida, sobretot en el poble lligat a les cultures més originàries⁽⁵⁾.

- En tots els moments, fins i tot en els més durs i conflictius, el poble no es desespera, no blasfema, no renega, se sent a les mans de Déu, confia en la seva bondat i providència, se sap conduït per Ell, "ni quan passo per barrancs tenebrosos" (SI 23, 4) de malaltia, de falta de feina, de sofriment imprevist, de mort; no neguem que aquesta actitud de vegades pot conduir a una certa resignació passiva, però moltes altres estan nodrides d'una veritable "indiferència" ignasiana davant la salut o malaltia, vida llarga o vida curta, pobresa o riquesa ... [23]

- Crida l'atenció l'actitud constant d'acció de gràcies i de lloança al Senyor del poble senzill, que contrasta amb la postura més pidolaire d'altres grups socials i eclesials: precisament perquè el poble sent la seva vida amenaçada, poder arribar al final del dia li sembla un miracle de Déu: el poble dóna gràcies a Déu de cada dia, del treball, del pa, de la salut, de la vida, de la família, de poder lloar-lo, de la comunitat cristiana... La seva vida és com el pot de farina i la gerra de l'oli de la vídua de Sarepta, que només n'hi havia per un dia (1 Re 17, 7-16).

- Aquesta lloança, sobretot en alguns sectors del poble lligats a cultures originàries, té una forta dimensió còsmica i tel·lúrica: gràcies a la mare terra pels seus fruits, a l'aigua i al sol, a les flors i a l'aigua...⁽⁶⁾

- A través de tot això hi ha una forta percepció que la vida és un do sagrat de Déu, que cal defensar i conservar, pel qual s'ha de lluitar; el tema d'Ireneu sobre la vida humana com a expressió de la glòria de Déu, és molt present en el poble. S'ha dit que el Principi i Fonament ens col·loca en una situació límit, en el punt zero de l'existència, on ens trobem sols enfront de nosaltres mateixos i davant el Senyor. Doncs bé, el poble viu ordinàriament en aquesta situació límit, al caire de l'existència, entre la vida i la mort. Per això no és estrany que experimenti ordinàriament moltes d'aquestes actituds fonamentals. La seva vida quotidiana li fa viure amb freqüència aquestes experiències fonamentals que nosaltres postulem en la meditació del Principi i Fonament.

2. PRIMERA SETMANA

No recorrerem un per un tots els exercicis de la Primera setmana per mostrar com el poble els viu, sinó que recollirem algunes de les actituds més típiques d'aquesta etapa. Ja hem dit que no es podia mitificar el poble. El poble és pecador, cau en freqüència en greus pecats: infidelitats, violència, abusos, borratxeres, corrupció, divisions, odis...

Precisament per això el poble té consciència del seu propi pecat, se sent pecador, fa seus els sentiments del publicà de la paràbola evangèlica (Lc 18, 9-14). La seva actitud poques vegades és la del fariseu. Se sent indigne, no s'atreveix a combregar sense confessar-se abans, perquè està convençut que l'eucaristia requereix una puresa de vida que ell no posseeix. De vegades aquest sentiment de la pròpia culpa va unit a la por al càstig, amb un temor potser poc filial. Però tampoc no és aliè al sentit de misericòrdia i creu que, en última instància, el Senyor, que és bo, el perdonarà. També pel poble senzill, la figura de Maria, com per Ignasi i pels EE [63], actua com a intercessorà i mitjancera, mare de bondat i misericòrdia davant de Crist, el Jutge just. Segurament, per molts Maria representa el rostre matern de Déu, potser com a conseqüència d'una evangelització deficient, que va oferir una imatge de Déu lligada al judici i al càstig ?(7)

Altres vegades el poble se sent mogut a demanar perdó per mitjà de ritus penitencials populars, més sensibles i lligats a la seva cultura. La cendra del començament de la Quaresma és un ritu penitencial ben popular, que ningú no oblida(8). També en les cultures originàries existeixen ritus de penitència: pujar als turons portant pedres pesants que simbolitzen els seus pecats, que són llençats després en arribar a dalt. O sacrificis de flames que recorden el sacrifici de l'anyell pasqual. Altres vegades hi ha ritus comunitaris de reconciliació, per exemple en el matrimoni, on les famílies i els grups demanen perdó i es perdonen mútuament. Hi ha vegades, per exemple a la Setmana Santa, que fan penitència pels seus pecats, carreguen creus pesants, arrosseguen cadenes, caminen descalços...

D'alguna manera el poble intueix que el pecat té un efecte pernicios que va més enllà de la persona i contamina la societat. Per això algunes comunitats rurals, davant una malaltia o una sequera, la primera pregunta és saber qui ha pecat. I alguns sectors més conscients s'adonen que la seva pobresa i opressió no és volguda per Déu, sinó que és conseqüència del pecat social o estructural, contra el qual s'ha de lluitar. El poble no en sap res del col.loqui de misericòrdia davant del Crucificat [53], ni dels tres col.loquis de la repetició dels pecats [63]. Però viu en una contínua actitud de vergonya i confusió pels seus nombrosos pecats [48], de penediment [55], de gratitud per haver estat deixat amb vida i no haver estat castigat per Déu.

3. SEGONA SETMANA

El poble no en sap gaire del Regne de Déu, ni de la crida del Rei eternal, ni de l'oblació de major estima i moment [97]. Però intueix que Déu vol un món millor, on hi hagi justícia i fraternitat entre tots. La seva lluita per la vida, pel treball, per un lloc per viure digne, per la salut i l'educació, pels drets humans, és una lluita pels valors del Regne. La solidaritat i el sentiment de comunitat són valors del Regne, profundament arrelats en el poble. Moltes de les seves actituds no són Illuny del Regne de Déu. Hi ha grups cristians que comencen a llegir la Paraula de Déu i comencen a assaborir l'evangeli, de vegades tot i la seva poca facilitat de lectura. A través d'aquesta lectura popular de la Bíblia, van adquirint coneixement intern, amor i desig de seguir el Senyor [104] en la vida de cada dia. Però per la gran majoria del poble, el coneixement i el seguiment del Senyor encarnat es realitza al llarg de les festes dels misteris de la vida de Crist que l'Església celebra cada any, com ja va notar sant Tomàs(9).

Per Nadal el poble canta nades, balla, adora l'Infant, fa pessebres, escenifica la recerca d'allotjament per part de Josep i Maria (les posades mexicanes), celebra la novena amb oracions especials fins i tot al carrer i als comerços, reparteix xocolata i joguines als nens, visita els malalts, es reuneix en família... A Bolívia, en començar el Nadal, les famílies porten la imatge del Nen Jesús a l'església perquè, després d'haver rebut la benedicció, sigui venerada a casa durant les festes de Nadal. Per Reis tornen a portar la imatge al temple, abans de guardar-la fins a l'any següent. Ningú no els hi obliga, el poble recorda cada any què ha de fer per complir la tradició. Malgrat tot l'impacte del consumisme modern, el poble pobre és el que més s'alegra per Nadal, intuïnt que encara que els rics d'aquest món hagin intentat segrestar aquesta festa, Nadal és la festa dels petits i pobres. Un poema d'un nen d'una comunitat camperola de Puno, Perú, expressa ben bé aquesta relació entre Nadal i els pobres:

Ha nascut l'infant / ja hi ha alegria / perquè ha nascut / tot canviarà. Ja surten a la llum / totes les persones / presos i malalts / i no patiran.

Ja seran units / tots els germans / ni el cost de la vida / ja no ens matarà.

El llop ja no es menja / l'ovella / ni la serp pica / a tot el món hi ha pau.

D'un tronc sec / brotarà una branca / i també nosaltres / fruitarem ja. L'infant ha nascut / Glòria a Jesús / nascut pobre / com una llum(10).

Les festes de Maria en les diverses advocacions populars, amb rostres i geografia pròpia, alimenten la devoció a la Mare de Jesús. I tot i que moltes vegades s'hi barreja una actitud miraclera o supersticiosa, en molts es manté una devoció senzilla i plena de confiança. A través de Maria es perceben actituds evangèliques com la fe, la donació al Senyor, la disponibilitat, la confiança, el servei als altres...

També les festes dels sants, dels patrons populars, tenen una gran tradició en la fe dels senzills. De vegades la seva jerarquia no coincideix amb l'oficial: en alguns llocs sant

Silvestre o sant Tadeu ocupen un rang que no correspon exactament al de la litúrgia. Per mitjà dels sants hi ha una certa comprensió de les actituds evangèliques de l'amor i el seguiment. Són l'equivalent popular de les vides de sants o de la imitació de Crist que Ignasi recomana per la Segona setmana d'EE [100].

El poble no sap res sobre les Dues Banderes [136-147] ni sobre les tres maneres d'humilitat [165-167]. Això no obstant, ha estat elegit i rebut no solament en pobresa espiritual sinó en pobresa actual, passant tota mena d'oprobis i vituperis [147]. Hi ha una identificació ontològica i existencial amb la bandera de Jesús, amb el seu camí de pobresa i humiliació, amb el Crist pobre [167]. Ha estat "posat amb el Fill", en la forta expressió de la mística ignasiana. I aquesta elecció, encara que la gran majoria no ho sàpiga ni ho valori, no deixa de produir fruits del Regne de Déu, atès que el Regne s'anuncia als pobres (Lc 4, 18; Lc 7, 22) i dels pobres és el Regne (Mt 5, 3; Lc 6, 20). Als pobres i petits han estat revelats els misteris del Regne (Lc 10, 21; Mt 11, 25). En què es tradueix aquesta elecció? ¿No sembla que estigui en contradicció amb tants pecats del poble, amb tanta ignorància i ceguesa?

El poble no coneix les regles ignasianes per discernir esperits, ni les normes i els mètodes sobre les eleccions; tanmateix, el fet d'estar posat amb el Fill, i haver estat rebut sota la seva bandera li dona una connaturalitat amb els valors del Regne molt més gran que la dels poderosos i rics d'aquest món, per més que molts d'ells tinguin una major formació religiosa i siguin més practicants. Existeix una saviesa popular i una profunda intuïció cristiana, que porta a opcions importants i de vegades difícils, que demostren un gran sentit evangèlic: acollir els nens sense família en una família ja nombrosa, tenir cura dels malalts i vells durant anys amb una dedicació sacrificada, rebre el qui ve de fora a buscar feina, compartir el poc que es té amb els més necessitats, organitzar-se per defensar els seus drets, protestar davant les injustícies, la solidaritat amb els companys de treball, l'organització popular, les olles comunes, amagar el perseguit... I, sobretot, la capacitat de resistir i d'aguantar. No és exagerat dir que dins del poble, les més pobres, les més humiliades i sofertes són les dones. Però elles són moltes vegades les que viuen i encarnen d'una manera més forta els valors evangèlics. ¿No va succeir alguna cosa semblant amb les dones d'Israel? Des d'aquesta postura existencial de configuració amb la bandera de Jesús, l'evangeli es comprèn millor, hi ha una simpatia i empatia amb la vida de Jesús, de Maria i dels sants, es viu una crítica permanent de la Bandera de Llucifer en tant que s'experimenten els seus efectes negatius en la pròpia carn. Amb això no volem negar que hi hagi molta gent del poble que tingui introjectada la Bandera del mal cabdill i aspiri als seus valors: tenir, posseir, figurar, triomfar en la vida, gaudir de la vida. O que visqui la Bandera de Jesús amb una resignació que no té res de cristià. Però és innegable que el poble ens sorprèn contínuament amb unes actituds d'una gran profunditat evangèlica. Voldria acabar aquest apartat amb una anècdota recent ocorreguda en una comunitat de base. Llegíem i comentàvem la paràbola de Lc 10, 5-13 sobre l'home que és a casa seva, ell i els seus fills ja són al llit i rep una trucada, a mitjanit, d'un amic que li demana ajuda; al final s'aixeca a obrir perquè no continuï molestant-lo.

Un home de la comunitat va dir que ell no comprenia aquesta paràbola, perquè si estigués a casa seva i algú truqués, encara que fos a mitjanit i ja estigués al llit, es llevaria de seguida a obrir per atendre'l...

4. TERCERA SETMANA

Si hi ha una setmana que el poble viu d'una manera contínua és la tercera setmana. El poble està, permanentment en temps de passió. No demana dolor amb el Crist dolorós, ni aflicció amb el Crist afligit [203], ni considera com s'amaga la divinitat [196]. Ell viu en la pròpia carn la passió del Senyor i el silenci de Déu. N'hi ha prou amb acostar-se al poble llatinoamericà per contemplar la seva passió. Sofriments físics i morals, fam, desnutrició, falta d'habitatge digne, falta d'aigua i de serveis higiènics, falta de feina, falta d'atenció mèdica i sanitària en les malalties, acomiadaments, marginació social pel seu color i per la seva cultura, humiliacions contínues, violacions dels seus drets humans, sofriments de la prepotència dels poderosos, abusos dels agents de l'ordre públic, extorsions, captures en els governs de facto, maltractes a les cel·les policials, tortures, assassinats, falta de justícia en els judicis... Tant el Document de Puebla (31-39) com el de Santo Domingo (178-179) ens descriuen els rostres humiliats de nens, vells, joves, pagesos, indígenes... en els quals es fa present el crucificat. És el misteri del Servent de Jahveh que pateix. El poble és aquest Servent que creix sense bellesa, com un leprós, humiliat, menyspreat, home de dolors, triturat, que carrega amb els nostres pecats, com una ovella a l'escorxador, per les cicatrius del qual ens guarim (Is 53, 1-6). Aquest Servent que al final no parla ni profetitza, sinó que calla, pateix, aguanta, emmudeix i, tanmateix, il·lumina i té futur (Is 53, 7-12) (11). Hi ha una reflexió llatinoamericana sobre el Servent de Jahveh identificat amb el poble pobre que sofreix(12).

Però aquesta identificació del poble amb el Crist pacient ha arribat a Amèrica Llatina al seu punt culminant en el martiri. El poble no solament pateix sinó que és crucificat, martiritzat, Ellacuría va escriure sobre el poble crucificat (13) i després li va tocar a ell participar del misteri de la mort de Jesús. La teologia de l'alliberament s'ha convertit en una teologia del martiri(14). Molts d'aquests màrtirs no són màrtirs de l'Església, ni han mort per defensar els seus dogmes (l'eucaristia, el primat de Pere...), sinó que són màrtirs del poble, màrtirs de la humanitat, del Regne, màrtirs moltes vegades passius, en una santedat primera i elemental, com ho va poder ser la dels màrtirs innocents que moriren assassinats per Herodes (15). És la conseqüència lògica i evangèlica d'haver estat posats amb el Fill, és el preu de la identificació ontològica i existencial amb Crist pobre: persecució, extorsió, martiri. El poble viu tot això d'una forma més reflexa a les festes de la Creu i sobretot per Quaresma, assistint al Via Crucis, portant la Creu, prenent part en les processons de Setmana Santa, pujant als calvaris, contemplant en silenci i amb una gran devoció la cerimònia de la "desclavada" o desclavament o davallament de la Creu que en molts llocs es representa el Divendres Sant (16). De vegades, els qui no patim com el poble, podem tenir la impressió que el poble ha fet de la Creu el centre de la seva vida i no ha arribat a la fe pasqual. Indubtablement, aquesta postura de vegades pot derivar en resignació passiva, dolorisme masoquista. Però normalment el poble no acudeix a la Creu per quedar-s'hi sinó per poder-la vèncer i superar-la, per poder sobreviure. El poble acudeix a la Creu per recobrar força per suportar la pròpia creu i les "pasividades".

La tercera setmana dels EE confirma i dóna força per portar endavant l'elecció. El poble rep força en la seva tercera setmana de passió per poder continuar endavant en el lloc on el Senyor l'ha posat i l'ha elegit. I, misteriosament, aquest poble pobre, senzill, pecador, que pateix sense culpa els pecats dels altres, els nostres pecats, s'ha convertit, com el

Servent de Jahveh, en font de llum i de salvació per a tota la humanitat. La Verge dolorosa, acompanya el poble en el seu dolor i el poble acompanya la Dolorosa en els passos de la passió. Les dones del poble, com la Dolorosa, aguanten i lluiten fins a l'heroïcitat: vagues de fam de dones mineres, marxes de dones embarassades en defensa de les seves terres, dones indígenes que s'organitzen tot i saber que corren perill... La figura de Rigoberta Menchú pot ser un símbol d'aquestes sofrertes dones del poble (17).

5. QUARTA SETMANA

Semblaria que el poble viu tan intensament la Tercera setmana que no arriba a la quarta. Sembla que roman en els inferns de la soledat i la mort i que no en surt. Certament que no demana alegria i goig de tanta alegria i goig del Senyor ressuscitat [221]. Això no obstant, el poble intueix que la creu no és l'última paraula, ni que el botxí venç definitivament sobre la víctima. Hi ha una fe ferma, que espera contra tota esperança. Sempre somnia un demà millor, espera que Déu no l'abandonarà, que no el pot abandonar, i que un dia triomfarà finalment la justícia de Déu. És en les seves festes on el poble viu el goig pasqual, la victòria de la justícia sobre la injustícia, de la vida sobre la mort. Les festes són un avançament de la utopia del Regne. A la festa es comparteix, hi ha abundància, goig, color música i ball, crítica implícita de la societat actual, on només regna la mentida i la desigualtat. La festa és un senyal de la terra sense mals a la qual camina enmig de tant dolor. Segurament la dimensió més estrictament pasqual, eclesial i sacramental queda poques vegades poc explicitada, molt latent, però no hi és absent. D'aquesta última font, el poble en treu força, paciència, esperança. Sense saber-ho rep la llum i la seguretat d'estar en el lloc just, amb els de baix, no amb els vencedors de torn, que oprimeixen els seus germans.

Aquesta alegria pasqual es manifesta en forma de comunitat solidària també amb els morts, en forma de comunió dels sants. I en les celebracions sacramentals dels sacraments de les quatre estacions de la vida (bateig, primera comunió, matrimoni, enterrament), el poble participa del misteri pasqual i viu la seva pertinença eclesial. Sense saber res de les Regles per sentir amb l'Església i en ella [332-370], el poble respecta el Papa, els seus bisbes, els sacerdots i les religioses, anomenades afectuosament "madrecitas". Certament l'Esperit acompanya el caminar del poble en tot aquest recorregut vital. I sense conèixer res de la Contemplació per aconseguir amor [221-237] ni de les tres maneres de pregar [238-260], el poble que intueix que l'amor s'ha de posar més en les obres que en les paraules [230], resa, troba amb facilitat Déu en la vida de cada dia i viu agraït i confiat en Déu, esperant sempre un demà millor per als seus fills. La virtut de l'esperança, la més petita de les virtuts teologals però la que més agrada a Déu, segons Péguy, no li falta al poble, certament. Només de la resurrecció del Senyor pot brollar aquesta alegria i confiança.

REFLEXIONS FINALS

Quines lliçons podem treure de tot el que hem exposat fins ara?

1. En primer lloc, no pot estranyar que hi hagi convergència entre la vida cristiana del poble senzill i el procés dels EE, atès que aquests són com un concentrat de la vida cristiana, seguint el camí del Jesús històric cap a la Pasqua. La novetat rau en la presa de consciència d'aquesta realitat.

2. S'ha dit que l'anotació 19a confereix als EE un to de realisme per la seva confrontació quotidiana amb la vida ordinària, que evita el risc d'irrealitat, sempre possible en una experiència espiritual al marge de la vida quotidiana. Els EE viscuts en la vida ordinària pel poble, també donen als EE un toc de realisme i veracitat.

3. Sorprèn constatar la riquesa de la vida cristiana del poble pobre, fruit sens dubte de la connaturalitat entre els pobres i els valors del Regne. La identificació ontològica i existencial entre els pobres i el Jesús històric, confereix a la seva vida una densitat evangèlica especial, al marge de les limitacions morals personals. El pobre continua essent un lloc teològic i espiritual privilegiat per viure i captar l'evangeli del Regne. La benaurança bíblica dels pobres continua tenint vigència. Els pobres són un punt de referència obligat per a la vida i l'espiritualitat cristiana i un criteri per a tot discerniment cristià. Aquesta riquesa de la vida cristiana del poble contrasta moltes vegades amb la mediocritat de tants cristians no populars que fem els EE amb freqüència i no passem més enllà de les bones intencions, ni aconseguim realment que els valors del Regne impregnin la nostra vida personal i social.

4. Existeix una clara prioritat de la vida, de la història, de la realitat sobre el text, la reflexió, el mètode, l'exercici i la teoria. En la formulació de C. Mesters, el "pre-text" (la vida) precedeix el mateix "text". Això obliga a desmitificar els mateixos EE i a assumir-los amb modèstia, consciència dels seus límits i honradesa. Seria ridícul pensar que només els qui han tingut accés a una formació, reflexió i experimentació sistemàtica sobre la vida espiritual poden arribar a la plenitud d'aquesta vida. Cal fer una crítica contra tota forma d'elitisme espiritual. La vida ordinària del poble ens prohibeix, així, qualsevol absolutització de mètodes, escoles i instruments d'espiritualitat. Els últims són els primers, les prostitutes i els publicans precediran els fariseus en el Regne (Mt 21, 28-32).

5. Això no significa que els EE siguin inútils i que no ens puguin ajudar a tots a aprofundir, purificar i clarificar moltes de les vivències espirituals cristianes. Els EE poden ser un bon instrument per a tot això. També per al poble cristià senzill els EE poden ser una gran ajuda per poder viure la "pobresa amb Esperit". Les contínues ambigüitats que hem anat assenyalant en la vida del poble necessiten una contínua clarificació. Sense un procés de personalització i aprofundiment personal el mateix poble degenera en un mite abstracte i col·lectiu. En aquest sentit, els EE segons l'anotació 19a poden ser un mitjà privilegiat perquè el poble senzill, sense deixar la seva feina, ni la família, pugui aprofundir la seva experiència del misteri pasqual, aprengui a discernir els signes dels temps i trobi la voluntat de Déu.

També aquí, contra tota forma d'elitisme aristocràtic, cal afirmar que en els sectors populars es poden trobar persones de molt "subjecte" per fer els EE i que, de fet, molts els fan amb molt de profit.

6. Per tot això, si no volem que els EE quedin desvinculats de l'acció de l'Esperit, hauran de referir-se contínuament a la vida del poble. No solament el poble és capaç de fer els EE amb profunditat, sinó que el poble ajuda la teoria i la praxi dels EE. Des del poble pobre es comprèn millor la vida de Jesús i el sentit de l'espiritualitat cristiana. La vida del poble anterior al text dels EE, ajuda a la comprensió dels EE. El "pre-text" no solament precedeix cronològicament el "text", sinó que ajuda a comprendre'l millor. Per exemple, la tercera setmana no es podrà entendre correctament al marge de la passió del poble: des dels crucificats es comprèn millor el Crucificat, la història ajuda a comprendre la Cristologia. La primera setmana no es pot viure sense considerar les conseqüències del pecat personal i social que el poble pateix. El sentit d'esperança i de festa del poble il.lumina la quarta setmana. La pobresa real del poble ajuda a comprendre "sub contrario" què és el Regne i què significa ser posats amb el Fill sota la seva bandera. La nostra fe s'il.lumina des de la fe del poble, la nostra saviesa carnal amb la seva saviesa humana i cristiana.

El poble dóna als EE una densitat humana i cristiana que evita el risc d'evasió espiritualista. En un món on tres quartes parts de la humanitat passa gana, les regles per ordenar-se en el menjar [210-217] o per distribuir almoïna [337-344] han de ser reinterpretades profundament des d'una perspectiva social nova. L'elecció, fins i tot l'elecció de l'estat de vida, pot trobar des d'aquesta òptica una llum profunda. Tota la doctrina ignasiana del discerniment s'obre a una dimensió històrica i social, sense la qual el discerniment quedaria enclaustrat en la pura subjectivitat. En el fons, la consolació no és solament la meua alegria i la meua pau personal, sinó tot allò que porti veritable alegria al poble pobre i petit, és l'alegria i la pau messiànica anunciada pels àngels als pastors (Lc 2, 8-18). El fruit darrer dels EE ha de ser, en última instància, augmentar el goig i l'alegria del poble.

7. D'aquesta manera es tanca el cercle hermenèutic entre el text i la seva interpretació, entre el poble i el text dels EE. Ignasi va reflectir en els EE les seves experiències de laic batejat, de cristià popular, encara il.luminades per les seves gràcies místiques personals de Lloïola i Manresa. Del poble va rebre Ignasi una gran part de la seva pietat. És lògic ara tornar-li al poble el que d'ell va néixer i enriquir-se amb les aportacions del poble d'avui. Hi ha una mútua circularitat: la vida del poble ajuda a comprendre els EE i els EE ajuden el poble. Cal retornar els EE al poble i integrar el que és popular als EE.

8. Sí els Exercicis s'anomenen espirituals és perquè hi actua l'Esperit, malgrat que Ignasi temí parlar de l'Esperit per por a ser titllat d'il.luminat o quietista. Però l'Esperit no ha quedat cristallitzat en un text, sinó que continua actuant en la història de l'Església i del món. Els EE són un text "obert". L'hermenèutica del text s'ha de fer a la llum de l'Esperit, per aquest motiu el poble pobre és un lloc privilegiat. Del poble crucificat brolla la llum que ens il.lumina a tots. Així els EE desborden el món eclesiàstic i, fins i tot, l'eclesial i s'obren a una història on el Regne és present de maneres ocultes i variades. Demanar ser posats amb el Fíll i ser rebuts sota la bandera de Jesús, significa avui demanar ser posats amb el poble pobre i crucificat. Per ajudar-lo a baixar de la creu. Perquè tingui vida en abundància (Jn 10, 10).

NOTES

1. L'Anotació 19a ofereix la possibilitat de fer els EE en la vida ordinària als qui no poden retirar-se ni desembarassar-se totalment de les seves ocupacions. Poden seguir el mateix mètode i ritme dels EE, allargant el procés i dedicant una hora i mitja a la pregària cada dia.

2. Remeto a les obres, algunes d'elles ja clàssiques, de G. Cusson, *Los Ejercicios espirituales en la vida corriente*, Santander 1976; M. Guiliani, *La experiencia de los Ejercicios Espirituales en la vida*, Santander 1992; F. Riera, *Ejercicios espirituales en la vida ordinaria para comunidades de Laicos*, Santander 1990; J. M. Rambla, *Ejercicios en la vida corriente*, Barcelona, 1991.

3. Remeto al meu article "La religiosidad popular en los Ejercicios de San Ignacio", *Revista Latinoamericana de Teología* 4 (1987) núm. 10, abril, 89-99, que també va aparèixer a *Perspectiva teológica* (Belo Horizonte) núm. 49 (1987) i a *Christus* (París) núm. 158 (1993).

4. Cf. J. M. García Lomas (Ed.), *Ejercicios Espirituales y un mundo de hoy*. Congreso Internacional de Ejercicios, Loiola 20-26 (setembre 1991), Bilbao-Santander 1992.

5. M. Marzal (coordinador), *El rostro indio de Dios*, Lima 1991.

6. V Codina, *Teología simbólica de la tierra*. col.lecció CLAR, Bogotá 1993.

7. Cf. V Codina, "Credo popular y credo oficial", *Revista Latinoamericana de Teología*, 9 (1992) núm. 26, 243-253.

8. V. Codina, "Sacramentales, sacramentos de los pobres", a *Revista Latinoamericana de Teología*, 7 (1990) núm. 20, 207-219.

9. de quibus ecclesia festa facit, *De Veritate* q 14 a 11.

10. D. Irarrázaval, "Navidad en la tradición del pobre", a *Rito y pensar cristiano*, Lima (1993), pàg. 58.

11. Dolores Aleixandre, *Sus heridas nos curaron*, *Sal Terrae*, 81 (1993) núm. 954, págs. 125-137. Tot el número és dedicat a aquest tema.

12. C. Mesters, *La misión del pueblo que sufre*, CLAR, Bogotá 1983; L. Boff, *Pasión de Cristo, pasión del mundo*, Bogotá 1978.

13. I. Ellacuría, *El pueblo crucificado*. Ensayo de cristología histórica en *Varios*, Cruz y resurrección, Mèxic 1978, 49-82, recuperat després a *Mysterium liberationis, II*, Madrid 1990, 189-217.

14. J. Sobrino, "De una teología de la liberación a una teología del martirio", a *Cambio social y pensamiento cristiano en América Latina*, Madrid 1993, 101-121.

15. J. Sobrino, l.c. págs. 113-114.

16. F Damen, E. Judd Zanon, *Cristo crucificado en los pueblos de América Latina*. Antología de la religión popular, Cusco-Quito, 1992.

17. V Codina, Rigoberta Menchú: Crucé la frontera, Cuarto Intermedio, Cochabamba, núm. 28, agost 1993, págs. 25-43.

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94;
espinal@redestb.es; www.fespinal.com